



ÖRTÉNETI APOK.



FELELŐS SZERKESZTŐ
K. PAPP MIKLÓS.

Megjelenik minden vasárnap. — Előfizetési ár: Félévre 6 f. Egész évre 12. f. — Szerkesztőségi Iroda: Lyceumi nyomda. — Kiadó hivatal: Gr. Teleki Domokos ház nagypiacz.

ERDÉLY PÉNZÜGYI TÖRTÉNETÉHEZ

a XVI-ik században.

Közli: Szilágyi Sándor.

II.

1554. nov. 28.



Magnifice domine, domine mihi observandissime, servitorum meorum commendationem. Az ödő közbe, mikor az én szolgám ide juta hozzám, az kegyelmed levelei, kik felől kegyelmed csudálkozik vala hova löttének, én hozzám jutának vala mind az kamarás urak leveleivel, némelyik Szebenből, némelyik az itt való postamestertől, ki es szegin ottan hamar meghala, az levélnek adásának harmadnap utána, mind az két lustra mesterekkel csaknem egy helyen, de mind egy napon, ez mostani pestis miatt, azért mostan nincsenek sem lustratorok, sem postáknak urck. Akarom holtomig te kegyelmednek én megszolgálnom az te kegyelmed én hozzám való jóakarátját és tanácsát és az én tisztemben megmaradásomról es hiszem én azt, hogy megemlékezik róla, mikoron te kegyelmed nem akara egyebet, hanem hogy felvegyem az tiszttet, nagyobbban semmitől nem iszonyodom vala, mint hogy nyomorú leszek ez két urak között, kube mennyire vagyok, isten tudja és pöspök uram (miért meghala az contrascriba is), mert ha pöspök uram

nem volt volna, ugyan lehetetlen dolog lett volna csak eddig es megmaradnom ez tisztebe, mert nem hogy az én autoritásom valamit fogott volna nálók, de még az királnak nemcsak egyszer megirt akaratja is nem fogott egynehány rendbéli dologba, kiváltképen az dézmák dolgaiból, annak felette az instructiók felül is mit szóltanak püspök uram jelenléteében és oda királnak ő felségének is mit irtanak vala Kocsárdról, nem tudom, hogy ha kegyelmed hallotta avagy nem, mert király ő felsége azt írta vala, hogy Prágából Posomba küldte az kamarás uraknak az leveleket, bizony nem ok nekül irtam volt én te kegyelmednek az én elégtelenségemről és tisztemnek is letételéről és mostan is nem irhatok egyebet kegyelmednek, hanem csak halálommal akarok elszakadnom az király ő felsége én hozzám való gratiájától és az mire elég vagyok, szolgálom is akarok, de ha hasznoson akarják ez tiszttet lenni, nagyobb rendbéli embernek kelljen ezt felvenni, ki ellen ne merjen senki töröködni.

Az tavali esztendőben is azt mondtam, mostan is azt mondhatom, hogy püspök uramnak kelljen főnek lenni ez tisztebe sok okokért, mert hogy az vajda uraim adjanak commissiót ő magok az ő magok dolgára, nem hasznos; más, hogy ha melyik mit felveszen az király jövedelmébe én hirem nekül, haragoszik érette, ha mikoron csak meg is akar-nám értenem, micsoda ratióra kelljen tudnom avagy iratnom, ez nemcsak ő magok dolgaiba vagydon, de még az vármegye ispánjától is megleszen, hogy szabadon felszedik veszik az király jövedelmét, azért ugyan nem akarják

beszolgáltatni az adót, hanem hogy énnekem legyenek vélek szolgálím vármegyénként az restantiák beszédésére, ki soha nem volt Erdélybe, nem jó es arra őket szoktatni; azért volt, vagyon is annyiszor való törökédésem csak akarmi kevés dologból is, hogy el kellett fáradnom belőle és ugyan elmúlik az dolog, de mikoron ilyen fő ember volna ez tisztben mint püspök uram, meglenne minden dolog; csak első írásával is mind az vajda uraknál és mind az község között foganatos volna mind írása és mind beszéde, mind ennek felette immár egy hónap héján esztendeje, hogy ez tisztbe vagyok, és azulta nem volt több rovás pint kérés az községen, hanem csak egyszer, kiről szóltam nemcsak egyszer, de miért kisded renden való ember vagyok, semmi az én beszédem és az vajda azért is akarnak lenni ilyen kisded renden való embert ez tisztbe, hogy csak inkább birhassanak vele.

Az székely urak is igitenek vala valami rovás pintz ugyan az elmúlt purificatio mariae innepében, kiből mindeddig nem jött kezemhez hatodfélezer forint benne, nem tudom is, mi jühetne, mert soha csak registromokat is be nem kérhettem, kiről számtalanszor szóltam és irtam vajda uraméknak, de még eddig négynél több nem adta ide kezemhez registromát és azt is akarják vajda uramék, hogy én emberim menjenek az székely ravókra (*rovókra*) jószágok foglalni az registromnak be nem adásáért, kire való szolgálím énnekem niucsenek, mert az ravókat is nem én választottam, az mint régen megirtam kegyelmednek is, hanem vajda uramék, sőt én csak nem esmerem is mind őket,ők es engemet nem esmérnek, azt hiszem, azért is nem fogadják írásomat.

Volna most az szászok között való Szent-Márton adójának is beszolgáltatása, kiért mentem vala püspök uramhoz ez elmúlt napokba és kettőt Szebenből püspök uramhoz hivattam vala az polgárokba és mind püspök urammal egyetembe sok beszéddel izenénk Szebenbe tőlök, hogy ezennel kisdednéjek az Szent Márton forintját, mert vannak sok rendbéli dolgok szükségesek is, kikért hamarsággal ki kelljen szedni, de az szászok is vettek annyi nyomorúságokat az király népei

miatt, hogy ugyan lehetetlen dolognak jelentik vala karácsonig csak el is intézni, kire mi jutna az adóba az városokon, mert nemcsak hogy az városokból kifutott volna az nép, de még az oláh faluk is inkább mind puszták Szeben felé, azért is mondják vala mostan lehetetlen dolognak lenni az adónak megszerzését, mindazáltal mostan immár elintézték azt értem bizonynyal, hogy be is akarják szolgáltatni, de miért nincsen sem contrascribám, sem lustramesterem, nem tudom, mint kelljen eljárnom dolgaimba, jóllehet eddig is püspök uramtól vöttem tanúságot mindenből, mert régen megirtuk vala mindketten püspök urammal királnak is, az kamarás uraknak is az Gáspár uram halálát is, az lustramesterekét is, azonnal, hogy meghalának, kinek immár vagyon két hónapja, de semmi választ nem adának sem arról, sem egyébről, akkortbeli dologról. Azért én is nem tudtam azután nekik irnom semmiről és énnekem felette nehéz az késen való válaszadás az királ dolgába, mert sok dolog mulik el miatta, kit soha vissza nem hozhatni.

Vas Ferencz öcsémet kiküldtem vala Magyarországba helt keresni az én családomnak és Horvát György uram is igitte vala nekem az váradi házát, de miért te kegyelmednek és püspök uramnak is nem tetszék, hogy kiküldjem, mostan azt es elhalasztám és várok királtúl ő felségétől minden kegyelmességet, azután bízom te kegyelmedbe bízom, mert nincsen udvarnál senki esmerő uram, ki akarnája valami jómat, mert én az kegyelmed tanácsából is irtam és könyörgettem két rendbéli jószágért is, első az Sálalfvai Pál jószága magvaszakadt nevéen, királ ő felsége azt is megírte vala, azután miért arról is késen lött vala válaszom, az üdö közben esmét kértem vala az Bánffij Mihálnak valami részjószágát ugyan ő maga tanácsából ius regiummal, mind az Nyútódi István jószágával egyetembe, melyet is király ő felsége megadott, az mint cancellarius uram írta énnekem, de az conditióval, hogy békét hagyjak az Sálalfvai jószágának és én azt irtam, hogy az király ő felsége kegyelmessége rajta, mind egyiken és mind másikon, valamelyiket akarja adni, de ha hozzá juthatnék, tehát ez Bánffij Mihály jószága volna nekem

jobb, kihez soha nem juthatok nagy perlés nélkül, mert az Bánffj Mihály is ez üdöközben meghala, ki engemet biztatott vala, hogy ő maga részt teszen nekem ez jószágban, csak hogy királtól megnyerhessem, mostan immár azokban is kétséges vagyok, hanem mégis te kegyelmednek könyörgök mint kinek nincsen soholt te kegyelmednél több remínségem és bizodalom, az mint ennek előtte is könyörgöttem vala te kegyelmednek az Pécsi Gáspár jószágáért pinzemért avagy pinz nélkül, mert mostan ide Kolosvárra holt hírét hozták Pécsi Gáspárnak, az anyjának, kinek halálát bizony bálnám, de tudja azt te kegyelmed, ennek előtte is azt irtam vala, hogy én nem tudok mostan Erdélyben olyan jószágot, kit ő felségétől kérhetnék, mostan is ha érdemeném, holtomig meg akarnám szolgálnom minden hivséges szolgálattal és könyörgök te kegyelmednek, legyen te kegyelmed mégis jó törekedő ugyan ezen Péchy Gáspár jószágért, kiváltképen, ha bizony(os) az Péchij Gáspár halála, kit te kegyelmed nyilvánban tudhat, ne kelne másnak az jószág, mert ha az te kegyelmed által énnekem jutand, én is meg akarom mutatnom, hogy csak te kegyelmednek tulajdonitom az megnyerését vagy megszerzését és inkább erőködöm te kegyelmednek meghálálnom fizetnem, hogy nem mint másnak akarkinek.

Az mi több itt való dolog vagyon, nem tudok mit irtom te kegyelmednek róla, miért irtam vala az Gáspár uram halála után két rendbéli dologról is az kamarás uraknak is, kiről nincsen semmi válaszom, azon is könyörgöttem vala királnak is ő felségének, hogy lenne engedelmem én magamnak személyem szerint felmennem és talám hamarban értelmet vehetnék minden rendbéli dologról, hogy nem mint levél által, miért peniglen az én esztendóm is nem messze vagyon, remilem azért válaszomnak nem lenni semmi dologról, hogy megengedtetik az felmenés avagy más ember bocsáttatik helyembe, kiről ennek előtte is könyörgöttem, most is könyörgök mint bizodalmos uramnak, legyen más valaki helyembe ez tisztre és én is oly dologban, kire esmerem magamat elégnék lennem, kész vagyok szolgálnom. Az hatalmas isten tartsa meg te kegyelmedet minden jo-

vával. Datum ex possessione Kaplyon 28. die mensis Novembris 1554.

Servitor LADISLAUS WAS de Gyalu. etc.

Kivül más kézzel: 9. Decembris 1554. Ladislaus Wass.

Külczim: Magnifico domino domino Georgio Vernherio praefecto Arcis Saaros ac Consiliario Camerae Sacratissimae Majestatis Regiae hungaricae, domino mihi observandissimo.

(Eredetije a nemz. muzeumban a Nagy István-féle gyűjtemény kéziratai között.)

X. LEÓ PÁPA

levelei Báthory Istvánhoz.

Az eredetiekből közli: Szilágyi Sándor.

I.

1514. jul. 4.

LEO PAPA X.

Dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem: Mittimus ad te Dilectum filium Bernardum Cantorem Ecclesiae Agriensis familiarem Cubicularium, et Nuncium nostrum ad obuiandum quidem quantum nobis Dominus dederit, eis scandalis: Quae in isto Nobili regno sunt orta, nobis grauia admodum et nostris consilijs sanctis, atque pijs contraria, vt tecum nostrum eius rei dolorem nec non remedia: quae nobis opportuna videntur nostro nomine communicet: Quare hortamur te vt in his; quae tibi nostro nomine referet plenam fidem adhibere, eumque preterea in suis etiam occurentijs nostro presertim intuitu commendatum habere velis: quod erit nobis valde gratum: Datum Romae apud sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris Die IIII July MDXIII Pontificatus Nostri Anno secundo.

JA. SADOLETUS.

Külczim: Dilecto filio Nobili viro Stephano de Bathor Comiti Themesiensi: etc.

(E missilis levél eredetije, mely közel 45 centim. széles s 12 centim. hosszú fehér pergamen, a vörös viaszba nyomott halászyürüspecét romjaival a m. k. kam. levéltárban van Publ. Fasc. XXIX. Nro. 24.)

II.

1515. máj. 13.

LEO PaPa. X^a

Dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem. Percepimus maxima mentis nostrae molestia, quae uobis superioribus diebus acciderunt aduersa: inimicus quippe homo seminauit zizaniam; et pro bono malum, pro pace discordiam, pro tranquillitate ac vnione seditionem metere fecit. Eapropter reuoluentes animo Regni istius vires et subsecuta scandala non parum diminutas ac debilitatas fuisse, ipsius Regni conseruationi paterno affectu intendentes; eiusque aduersis casibus compatientes, mittimus per praesentem Nuntium nostrum Bernardum Cantorem Agriensem Viginti milia ducatorum pro prefati Regni tutela ac manutentione; alia quoque septem milia proximis his diebus destinauimus per venerabilem fratrem vincetium Episcopum Othociensem pro munitione aliorum etiam locorum Dalmatiae et Croacie finibus adiacentium, eidem Regno suppositarum: specialem enim pro Regni ipsius ac Regnicolarum conseruatione curam gerimus; et quantum nobis ex alto conceditur, libenti animo impartimur: Pecunias uero ipsas locis maiori periculo subiacentibus maiorique necessitate laborantibus, pro illorum munitione ac defensione quam primum et fideliter exponi desideramus: et si Nobilitatem tuam una cum ceteris Regnicolis ad sanctam, ac votis omnibus desiderandam in Turcas expeditionem, promptam beneque animatam fore cognouerimus; forte compellet nos ad cogitandum, ut alia quoque opportuna subsidia a nobis transmittantur. Caeterum quoniam virtus debita laude carere non debet; libenti animo audiuimus Nobilitatem tuam, quae curam non paruam Regni eiusque gubernationis sustinere dicitur, pro fidei catholice Regumque ac Regni defensione nullis laboribus nullisque periculis parcere; sed fidem, operam, studium quoque in dies promptiora impendere non cessare. Quo fit ut pietatem tuam generosamque huiusmodi mentem plurimum in Domino commendemus; ac summis etiam lau-

dibus extollamus; tibi quoque etiam benedicamus; benedictio itaque nostra sit super caput tuum, ac super genus tuum; crescere te faciat Dominus in gentem magnam, sisque inimicorum tuorum triumphator; ac demum Dominus custodiat te ab omni malo, custodiat animam et corpus tuum Dominus. Proinde non pretermittimus hortari Nobilitatem tuam Dilecte fili, ut de bono in melius proficere studeas, recepturus a Domino bonorum huiusmodi operum tuorum uberem atque indeficientem mercedem: Dicit enim scriptura, Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Syon: Deum imprimis time, Reges (ut facias) uenerare et obserua, ac ab alijs etiam uenerari et obseruari fac: Regnum vero constanter fideliterque tueare, Regnicolas autem paterna charitate dirige et gubernare: eosque auxilio, consilio, ope et opere adiua, pioque amore prosequere: memineris illos ad Dei imaginem esse factos; christique fore commilitones; ac demum Regna sine Regnicolis subsistere non posse. Postremo, quoniam non parue virtutis opus est Dei ministros benigno fauore prosequi; eosque pro aeterni Regis gloria pie uenerari; Dilectionem tuam plurimum in Domino hortandam atque specialiter requirendam duximus; ut primo Legatum nostrum deinde etiam Archiepiscopos, Episcopos, caeterosque animarum uestrarum pastores pro nostra et apostolice sedis reuerentia, proque honore tuo, pro aequitate et honestate reuerentes habeas, ac benigno fauore complectaris; vt cum Dei benedictione actiones omnes cogitationes tuae prosperari ualeant, ac demum post presentis vitae cursum gloriose peractum, aeternae vitae praemia condigna consequi merearis, eo auxiliante, qui est benedictus in secula. Alia praeterea eidem Nuntio tibi exponenda commisimus, quibus solidam adhibebis fidem: eumque tanquam bonum seruitorem tuum, ac laudum tuarum assiduam preconem gratiae et fauori tuo plurimum commendamus. Datum Manlianae Portuensis diocesis sub Annulo piscatoris die XIII. Maij. M.D.X.V. Pontificatus nostri Anno Tertio.

JA SADOLETUS.

Külczim: Dilecto filio Nobili viro Stephano Bathori Comiti Themusiensi.

(A levél eredetije, mely 50 centim. széles s 27 centim. hosszú fehér pergamen, a vörös viaszba nyomott halászyürüspécset töredékével a m. k. kam. levéltárban van Publ. Fasc. XXIX. Nro. 24.)

III.

1516. apr. 4.

LEO PAPA X. (decimus.)

Dilecte fili Salutem et apostolicam Benedictionem. Scribimus ad Dilectum filium Bernardum Cantorem Agriensem nostrum et apostolicae sedis in isto regno Nuntium ea, quae per illum tuae deuotioni hoc tempore significanda esse nostro nomine duximus. Hortamur itaque Te, tum ut ei omnem plane fidem adhibeas, tum etiam ut pro nostra in Te paterna dilectione, existimationeque ea, quam de tua probitate magnitudineque animi ac religione atque in eandem sedem et nos reuerentia et cultu, caeterisque uirtutibus egregiam atque optimam semper habuimus, des operam, ut per Deuotionem tuam quibuscunque rebus poteris (poteris autem plurimis) istorum regnorum Quietis et Tranquillitati pro communi totius Christianae Reipublicae bono consulatur, auctoritateque, qua multum polles, ad eam rem cum huius sanctae sedis dignitate, quae qui dem in tuae deuotionis illustri voluntate et studio plurimum conquiescit, ipse maxime atque imprimis utare. Erit id Deo optimo gratum. Tibi ipsi honorificum, egregiae isti fortissimaeque nationi et populis maxime salutare. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die IIII. Aprilis. M.D.XVI. Pontificatus nostri anno quarto.

BEMBUS.

Külczim: Dilecto filio Stephano Bathori Comiti Themusiensi.

(A levél eredetije, mely 49 centim. széles s 19 centim. hosszú fehér pergamen, a vörös viaszba nyomott halászyürüspécset nyomaival a m. k. kam. levéltárban van Publ. fasc. XXIX. Nro. 24.)

A GYULAI KAPITÁNYSÁG
TÖRTÉNETÉHEZ.

Közli: Szilágyi Sándor.

1558. Decz. 8.

Allerdurchleuchtigster. Groszmächtiger Römischer Kaiser. Genädigster liebster herr vund Vatter. Vor meinem Jüngsten von Wienn verrückhen hab Ich Eurer Majestät Räten dem Bischoff zu Rab. vnd Tescheff Jänuschen (Dezsöffi János) auch Sigmunden Gailler auferlegt mit dem Magotschi Kasparn vnd Bornämisa Benedikten von wegen der haubtmannschafft Jula zuhandlen vnd vus Ir Relation auf der Post nachzuschickhen. Darauf khornen mir heut schreiben, das sij Ir Relation noch denselben Tag als Ich von Wienn verrückht, auf die Post gegeben, Diweill mir aber bisz auf heut dato dieselben mit zuekhomen, muesz Ich gedenkhen, das sij auf Prag verschickht worden seij, Bit derhalben Eur. kaijs: Majestät gehorsamblich ob Eur. Majestät in dieser hanndlung etwas zuekhomen war, Eur. Maj. wellen mir dasselb auf der Posst overschickhen lassen, denn die obbenanten Personen zu Wienn meiner erledigung mit grosser beschwär erwarten, vnd thue mich Eur. Kay. Maj. hiemit sonlich und gehorsamblich beueckhen. Geben zu Linz den driten tag Decembris Anno Im Achtundfünffzigisten,

Eur. Rö. Kaij. Ma.

Gehorsamister Son
MAXIMILIANUS m.p.

Külczim: Der Römischen Kaiserlichen auch zu hungern vnd Behaim küniglichen Maiestät etc. meinem genädigsten liebsten herrn vnd vattern. (P.H.)

(Eredetije a bécsi államlevéltárban Comit. Fasc. 35.)

B. WESSELÉNYI MIKLÓS

HÜTLENSÉGI BŰNPERE.

Közli: Jakab Elek.

A FELPERES KIRÁLYI FISKUS BIZONYITÉKA.

Documentum Fiscii Regii sub Littera A.

A. alatt.

Inclyta Tabula Regia Judiciaria! — Pro Juris et Justitiae administratione obsequiose propono: qualiter Illustrissimus Dominus Baro Nicolaus Wesselényi de Hadad erga Regem et Patriam debitae naturalis pariter ac legalis obligationis immemor, in Generali Congregatione Inclyti Comitatus Szathmariensis Die 9. Decembris Anni proxime praeteriti 1834. in Oppido Nagy-Károly, mox dicto Comitatu ingremiato, celebrata, in perturbationem Salutis atque Tranquillitatis publicae directum et contra Statum publicum manifeste concitatorium sermonem servare et palam publice proferre non abhorruerit.

Cum autem quaevis contra Statum publicum, publicamque salutem suscepta Molimina nutu Tit. 13. §. 5. et 14. Partis I-ae item art. 9. 1723. Poenam Notae Infidelitatis post se traherent.

Ex eo demisse insto Inclytam Tabulam Regiam Judiciariam, dignetur Eundem Dominum Baronem Nicoláum Wesselényi de Hadad ratione ex praevia pro certo in sensu Articuli 26. 1723. praefigendo Termino, cum Transmissione parium praesentis actionis in sui praesentiam et quidem ad personaliter quoque comparandum in Causam evocare, et conformiter ad praecitatas, et pro re nata citandas Patriae Leges, reflexe etiam ad Expensas, Jus et Justitiam cum Effectu administrare. — Perseverando Ejusdem Inclytae Tabulae Regiae Judiciae — humillimus Servus — Magister Alexander Beóthy de Bessenyeó; qua tamen Causarum Regalium Director et Sacrae Regni Hungariae Coronae Fiscalis mpr. Praesentata Posonii Die 22-a Februarii 1835. — Terminus pro 5. May 1835. Ad Inclytam Tabulam Regiam Judiciariam Libellus actionalis Fiscii Regii ut. A. contra et adversus Illustrissimum Dominum Baronem Nicoláum Wesselényi de Hadad velut I.

Tekintetes királyi Itélő-Tábla! A jog és igazság kiszolgáltatása érdekében alázatosan előterjesztem: hogy Hadadi báró Wesselényi Miklós a király és haza iránt tartozó természeti és törvényes engedelmességi kötelezettségéről megfeledezve, Tekintetes Szathmár vármegyének a közelebről elmúlt 1834-ik évi december 9-én azon megyébe kebeleze levő Nagy-Károly nevű városban tartott megyegyűlésében a közboldogság és béke megzavarására és a közálladalom elleni felingerlésre irányzott beszédet tartani és nyilván előadni nem irtózott.

Mivel pedig a közboldogság és közálladalom ellen intézett minden merénylet a Hármaskönyv I. r. 13. czikke 5. és 14. §-a s az 1723. 9. t. cz. értelme szerint hűtlenségi büntetést von maga után

Ez oknál fogva kérem a Tekintetes királyi Itélő-Táblát, méltóztassék nevezett Hadadi báró Wesselényi Miklós urat az előbbi oknál fogva az 1723. 26. t. cz. értelmében kitűzendő törvényes időhatáron belől ezen felperesi keresetlevél másolatának vele közlése mellett személyes megjelenés köteletségével törvénybe idéztetni és az elől említett s még a szükséghez képest idézendő hazai törvényekkel megegyezőleg — a költségre való tekintettel — a jogot és igazságot kiszolgáltatni. Maradok a Tekintetes királyi Itélő-Táblának alázatos szolgája Bessenyeói Beóthy Sándor királyi közügy igazgató mester és Magyarországnak szent koronájának ügyésze m. k. A királyi fiskusnak mint felperesnek Méltóságos Hadadi báró Wesselényi Miklós ur mint alperes ellen a Tekintetes királyi Itélő-Táblához intézett ezen vádlevél bemutatott febr. 22. 1835-n a per szakának napjául kiűzetett május 5-ke 1835-n.

Sub Littera B.

Alóírtak hitelesen bizonyítjuk, hogy mi a Tekintetes Itélő királyi Táblának egy bepecsételt, Méltóságos báró Wesselényi Miklós urnak szóló és hát-írásképpen a megjelenésre e folyó alóírt esztendei május 5. napját határnapul rendelő idéző-levelet a most tisztelt bárónak az alább irt helyen, napon és esztendőben az üllői uton lévő szállásán személyesen kezéhez szolgáltatuk és eképpen ötöt a fentebb érintett megjelenés határnapjáról s idézéséről törvényesen értesítettük légyen. Költ Pesten, böjtelő hava 27. napján 1835 esztend. Zlinszky János mpr. L.S. — Tekintetes nemes Pest vármegye főszolgabirája. — Bellágh Antal L.S. a tisztelt tekintetes megye centr. ord. esküdtje.

Sub Littera C.

Mi alább is név szerint megirt ezen tekintetes nemes Szathmár vármegyének alszolgabirája Magyar-Szögyényi Szögyényi Sándor és rendszerént való esküdtje Báthory János adjuk tudtokra mindeneknek, a kiket e dolog most illet vagy jövendőben illethet: hogy minekutána nagyságos Bessenyoí Beöthy Sándor urnak, ő császári királyi felsége kincstári tanácsosának, ugy mindazonáltal, mi nt a királyi ügyek főigazgatójának, a szent korona fiscálisának nevére és részére a mult 1834 esztend. karácson havának 22-kén Pozsonyban költ, felséges nádorunk ő császári királyi főherczegsége által kiadott országbirói vallató kegyelmes parancsolat, melyet ide mély tisztelettel maga eredetében visszarekesztünk, nekünk előmutattatott s az mi általunk folyó 1835 esztendő Boldogasszony hava 21-n Csengerben törvényes köteleességünk szerént elfogadtatott volna, ennek következésében mi alól megirt tanúvallásokat hivatalosan és törvényesen a tanúk hitek kivételek mellett megtettük a következőkérdőpontokra u. m.

Kérdőpontok:

1-ör) Jelen volt-e a tanú tekintetes Szathmár vármegyének mult esztendei deczember hónap 9. napján tartatott közgyűlésen? s ha ugy —

2-ör) Vallja meg a tanú letett hite után:

hallotta-e a miket mondott báró Wesselényi Miklós ur ezen megye közgyűlésén az országgyűlési dolgok folyamatja, jelesen az urbarialis tárgyakban hozandó törvények eránt? — s ha ugy, beszélje elő a tanú mindazokat, a miket megnevezett báró Wesselényi Miklós ur e pontban a nemzeti fenntartásunkat fenyegető veszélyeket érdeklő kemény kifejezésekkel mondott.

3-ör) Jelesen mondja elő a tanú azon szavakat, melyeket báró Wesselényi Miklós ur beszédjének béfejezésében az uralkodó kormány ellen megsértő kifejezésekkel kimondott és pedig —

4-er) Hallotta-e a tanú, hogy báró Wesselényi Miklós ur azon alkalommal jelesen a következő vagy ehhez hasonló szavakat mondotta: A kormány nem akarja azt tekintetes KK. és RR., mely család álorczát tévén ocsmány képére, kihuzta 9 millió ember zsirját s már most csak arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ez által felingerelvén, annak körmei közül ő szabadítson ki, s akkor jaj nekünk tekintetes KK. és RR., mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyodunk, vagy számlálja elő báró Wesselényi Miklós ur által ily vagy hasonló formában ejtett szavakat.

5-ör) Midőn ezen előhozott szavakra másod alispány Uray Bálint ur felállván, báró Wesselényi Miklós urat mintegy felségsértéssel feddette, hallotta-e a tanú, miket felelt ezen feddő emlékeztetésre báró Wesselényi Miklós ur? és fenntebbi szavakat mely kifejezésekkel ismételte?

6-ör) Nevezzen a tanú mindezekre több más alkalmas tanúbizonyságokat.

Melyekre —

Első tanú Urai Uray Bálint ur, tekintetes nemes Szathmár vármegyének másod alispánja letett hite után az 1-ső szám alatt leírott kinyilatkoztatást bemutatva, vallotta:

Az 1-sőre, tekintetes nemes Szathmár vármegyének mult 1834-ik esztendei deczember hónap 9-kén tartatott közgyűlésén jelen voltam.

A 2-ikra. A kértett közgyűlés elkezdődvén, a mint a követek 10-ik novemberi országgyűlésről való tudósítások felolvastatott, a megye KK. RR. a 10-ik novemberi, ugyan azon napon az urbéri tárgyakban tartott közgyűlésünk határozására emlékeztetve, az onnan adott pótló utasításunk mellett való megmaradásra felszólítottam, mely felszólításomat egy közönségesen hangzott „maradjon“ követvén, elnökünk első alispány Kende Zsigmond ur a követünknek 10. novemberi pótló utasításunkra irt és sorban levő jelentéseket kívánta felolvastatni, de báró Wesselényi Miklós ur az olvasni elkezdő jegyzőt közbeszólásával megakadályoztatván, maga akart beszélni, kit is az egybegyűlt KK. és RR. nem hallgatván s a sorban levő, már az elnök által is kijegyzett követi jelentés felolvastatását kívánván: a közgyűlést 2 órával tovább tartóztatta fel, — felolvastatván pedig csakugyan a kívánt jelentés, elsőben is a követünk Kölcsey Ferencz ur tartott beszédet és utána mindjárt báró Wesselényi Miklós ur, ki is hogy az urbéri V-ik cikkely 2-ik §-át kivihassa, ezen két okokat vette fel leginkább állítása támogatására: 1-ső ok, meg lévén már az adózó[knak] a magok építéseinek és javításainak szabad adása s vevése engedve „s a kir. M. H. tanácsnak az urbéri tárgyakban eddig is gyakorlott önkényes hatalma meghagyatván, apródonkint a nemesség birtokait a kormány és helytartó tanács utján urbéri illetőségeknek el fogja szedetni és e szerént ingyen fogja azt elveszteni, a mit most az V-ik urbéri cikkely engedelmenél fogva szabad alku mellett jó áron eladhatván, legalább jó summa pénzre tenne szert, — 2-ik ok: azt állította, hogy az urbéri telkeken lakó nemesség az eddigi törvényeknél fogva földesuri tartozását nem válthatja meg s ezt az országgyűlés is így érti; ennél fogva egyedül az urbéri V-ik cikkely lenne az, melynek engedelmeivel a földesuri tartozást megváltva, birtokra tehetne szert s magát meghonosíthatná.

Felhozta ezen kívül a többi e tárgyban az országgyűlésen a szabadelműek által elmondott okokat is, a közgyűlést óráig tartott hosszas beszédjével fásasztván. Én minthogy láttam, hogy báró Wesselényi Miklós ur

leginkább a Károlyban urbéri telkeken lakó számos nemességet kívánja a maga részére megnyerni, beszéde közben felszólítottam és értesítettem a nemességet állítása helytelen voltáról, minthogy pedig láttam, hogy a nemesség beszédemre hajt, leülvén, a báró beszédjét végezni engedtem, s elvégezvén újabban felállván, okait ellenokaimmal kiforgatni s az V-ik urbéri cikkely által nemesi ősi alkotmányunkat veszedelmeztető elveket kimutatni törekedtem.

A 3-ra, 4-re és 5-re. Az egész közgyűlés alatt hivatalomnál fogva is leginkább magam küzdvén az ellenbeszédekkel, a Kölcsey Ferencz követünk és báró Wesselényi Miklós ur készült beszédek ellen, azon hosszas és okokkal támogatott beszédeknek nem annyira a szavaikra, mint okoskodások menetelére ügyelhettem, hogy reájok megfelelhessenek; ennél fogva épen azon szavaira, melyekkel báró Wesselényi Miklós ur a kormányt sértegetve illette, tisztán és elhatározólag nem emlékezem, hanem annyit merek állítani, hogy ha nem épen a 4-ik pontbéli kitétel szerint ejtette is szavait, de értelme épen az volt, a minthogy mindjárt ellene fel is álltam s báró Wesselényi Miklós urat ezen sértő kemény kifejezéséért és a kormány ellen ingerlő bizodalmatlanságért meg is szólítottam, a közdolgok folyamatjában járatlan köznemességet pedig nyilván értesítettem, hogy midőn kegyelmes s jó királyunk és atyánk nemesi ősi alkotmányunk és szabadságunk fenntartásán törekedik, maga is nem hogy bizodalmatlanságot, annyival inkább sértő kifejezéseket érdemelne, sőt benne legtöbb bizodalomunkat helyhezettjük. Elvégezvén beszédemet, báró Wesselényi ismét felállott és elébbi szavainak s okainak ismételtetésével felelt, s hogy magát a köznemességre nézve érthetőbben kimagyarázza, az elfejt tehenet vette fel hasonlatosságul, melynek hogy teje legyen, újabb táplálatra van szüksége, s a tehen alatt az adózó népet s fejó alatt a kormányt, az újabb táplálát alatt a nemesség vagyonát értve, magyarázta ki magát.

A 6-ra. Közgyűlésen történnvén s báró esmeretes erős hangját az egész gyűlési teremben mindegyik jelen volt táblabíró s

tisztviselő érthetvén: a midőn különben is ezen beszéde alatt csendesség volt, a megyei jegyzőkönyvben feltalálható jelen volt táblabírákat s tisztviselőket nevezem ki tanúknak. Költ Tyukodon, februarius 1-ső napján 1835. esztendőben. Urai Uray Bálint m. k. tekintetes nemes Szathmár vármegye másod alispánja (P.H.)

Második tanú Kölcsei Kende Zsigmond ur, tekintetes nemes Szathmár vármegye első alispánja letett hite után hasonlóul vallja:

Az 1-sőre. Tekintetes nemes Szathmár vármegyének a mult 1834. esztendő deczember 9. napján tartatott közgyűlésén mint annak elnöke jelen voltam.

A 2-dik, 3-ik és 4-ikre. Báró Wesselényi Miklós ur az urbéri V-ik czikkely 2-ik §-a mellett a közgyűlés folyta alatt öt ízben elmondott és órákig tartó beszédjei többnyire a szabadelműek által annyiszor ismételt közönséges helyekből állanak, a királyi fiscus által követelt kormány sértésre czélzók emlékezetemre következő vagy hasonló értelműek lehetek: „Igen is tekintetes KK. és RR. a kormány, mely 9 millió ember zsirját elfacsart álорczával szívja, nem akarja, hogy a nemesség és törvény által segítsen rajtok, hanem arra várakozik, hogy jelen nyomorult állapotjokban ellenünk felingereltessen és akkor aztán a kormánynál kényszerítettünk keresni oltalmat, a mely saját vagyonunknak oda engedésével s nagyobb áldozatokkal, mint most segíteni lehetne, ragadjon ki bennünket a veszedelemből, s akkor jaj nekünk, tekintetes KK. RR., mert szabad emberekből rabszolgák lehetünk!“ Ha nem betüröl betüre ezek valának is a báró szavai, de hogy értelmük e vala, azt teljesen elhatározva állítom.

Az 5-re. Bárónak fentirt beszédjére másod alispány Uray Bálint ur azt felelvén, hogy a kormányt, mely törvényszeres alkotmányunk fenntartásán annyira törekedik, hasonló vádakkal rágalmazni nem lehet: báró ur okainak s szavainak ismételtetésével felelt s azt még valamely tehéntől vett hasonlatossággal pótolta, t. i. ha az ember a tehenet a fejés alatt elsoványítja, kell neki vetni valamit, a miből ismét tejet adjon. A tehen alatt az

adózó népre, a fejés alatt a kormány tettére és a tehen táplálása alatt a kis nemesség vagyonára czélzólag magyarázta ki magát a báró.

A 6-ikra. Tanú lehet közgyűlésen jelen volt minden, kiket a jegyzőkönyvből a jelen levők lajstromából legjobban meg lehet tudni. Költ Nagy-Károlyban, januárus 27-kén 1835. esztendőben, Kölcsei Kende Zsigmond m. k. a fent tisztelt vármegye első alispánja (P.H.)

Harmadik tanú Berzenczei Kovács Sándor ur, több tekintetes nemes vármegyék táblabírája letett hite után hasonlóul vallja:

Az 1-sőre. Igenis jelen voltam ezen nemes Szathmár vármegyének feljebb irt napján tartatott közgyűlésén.

A 2-ikra. Mindazokat, melyeket báró Wesselényi Miklós ur ezen alkalommal mondott, szinte mellette ülvén, jól hallottam.

A 3-ikra. Jól hallottam, hogy szokása szerént, mint már több gyűlésünkön cselekedett, sokat mondott a kormány ellen, nevezetesen:

A 4-ikre. Hallottam mondani: „a kormány nem akarja azt, tekintetes KK. és RR., mely csalárd álорczát tévén kormány képére, kihuzza 9 millió ember zsirját és már csak arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ellenünk az által felingerelvén, annak körmei közül ő szabadítson ki, s ekkor szomorú lesz a mi sorsunk, tekintetes KK. és RR., mert szabad emberekből rabszolgák leszünk, hozzá tévén azt is tekintetes KK. és RR. bizonyosan, hogy kormány csalárd mesterkedéseivel oda törekedik, hogy majd a midőn 9 milliónak bosszusága ellenünk feltámad, kéntelenek leszünk a kormány fegyveres erejének vagyis a kormány önkényének ölébe vetni magunkat.“

Mint hogy pedig jól tudtam, hogy a tisztelt báró a közgyűlésen számos köznemességhez intézvén beszédjét, leginkább ezeket kívánta elhíttetni, hogy ha az örökös tulajdonsági jus az adózóknak megadatik, abból mely nagy haszon fog háromolni a kisebb vagyonu és taxás nemesekre, ezt pedig azért cselekszi, hogy azokat a maga részére hódítván, azoknak számos voksaikkal éppen az érdekelt köznemességet arról meg-

győzze, hogy az örökségi eladásból reájok haszon nem, de bizonyos kár és romlás következhetik; a fentebb leírt mondásait a tisztelt bárónak szóról szóra elmondani nem tudván, csak azt, hogy hosszas beszédjének ez volt a veleje s ezeknél ugyan kevesebbet nem mondott.

Az 5-ikre. Mit felelt második alispány ur báró Wesselényi Miklós ur beszédjére? nem emlékezhetem, az azonban örömmre és vigasztalásomra esett, hogy a bárónak beszédje alatt, midőn a kormány ellen beszélt, még a kisebb rendű nemesség is, valamint mi szinte mindnyájan a kormány név alatt felséges koronás királyunkat értvén, több ízben és többfelől felkiáltottak a RR. „a nem igaz,“ „nem való,“ „ezt nem tesszük [fel] a mi jó királyunkról,“ és az efféle felkiáltásokkal a bárót beszédjében feltartóztattuk annyira, hogy beszédjének rendjét el ne tévessze, a mit azelőtt nem cselekedett.

A 6-ikra. Tanúk lehetnek ezen dologban a közgyűlésen jelen volt számos tekintetes KK. és RR. Nagyon keveset gondolnék, a ki a dolgot másképpen merné beszélni. Itten közelebről jelen valának főtisztelendő kaanonok és apát ur Schlachta Márton, ezen szabad kir. Szathmár-Némethi városának követje Soos György tanácsos és Tamássy László főesküdt, Mándy Imre, Kovács László, Vásárhelyi József táblabírák sat. Kelt Szathmáron, január 24-ikén 1835. esztendőben, Berzenczei Kovács Sándor m. k. több tekintetes megyék táblabírája.

4-ik tanú Mező-Teremi Veressy Sámuel ur, ezen tekintetes nemes vármegye egyik főjegyzője, letett hite után hasonlóul a következőket vallja:

Jelen voltam mint 1834-ik esztendő december 9-kén tekintetes Szathmár vármegyének Nagy-Károly mezővárosában tartatott közgyűlésen, melyben a követi utasítás tekintetéből tanácskozás alá jött V-ik és VIII. urbéri cikkely felett folytatott kölcsönös vitatások közben az V-ik urbéri cikkelyre nézve báró Wesselényi Miklós urnak azon mérészelt állítására, a mennyire értelmököt (mert a szavak felől jót nem állhatok) megtarthatám, emlékezem, mely szerint azt állította, hogy minden igaz honfinak ezen cik-

kelyt, t. i. a jobbágyok örök áron megváltását annyival inkább kell óhajtani és eszközölni, minél inkább ezen cikkely lábra kapása egyedüli ut a Magyar H. tanács önkényétől való megszabadulásra, mely mostani szerkezetünk szerint a jobbágy s urak között előforduló minden esetekben oly könnyen és kártékonyúl beszövi magát; azt ugyan a kormány nem akarja, mivel azáltal elvesztené azon eszközt, melynek segítségével most mindég úgy tűnik elő, mint az adózók egyedüli jóltevője s oltalmazója a nemesek ellen, s így az egymás ellenében álló felek közt a bizodalmatlanság magvát táplálja. Mondá tovább, hogy e cikkely szembetűnőleg fogná emelni a fekvő javak értékét, közelebb hozná a jobbágyot az urához és szép alkalmatosság nyújtódna szegény s birtoktalan nemes társunknak is arra, hogy magát a földesuri robot alól megmentse, nevezetesen a kormány ellen felhozottakra, hogy továbbá a 4-dik kérdőpontban előhozott szavakat mondta volna s épen azon szavakkal mondotta volna báró Wesselényi Miklós ur, nem emlékezem; hanem hogy 9 millió embert emlegetett, bizonyosan tudom. Jut az is eszembe, hogy ezen előadásaira báró urnak midőn tekintetes alispány ur tagadással s pártfogólag válaszolt volna, a báró állogatásai támogatásában tovább ment, de miképpen tette azt, már nem tudom, mivel a sokaság helylyel majd mellette, majd ellene kitoró részvételei jelentgetéseikkel a hallást reám nézve, ki ügyészi helyemen, messze a beszélő bárótól az asztal alján ültem, meggátolták. — Bizonyitom N. Károlyban, 1835. januarius 26-án Veresi Veressy Sámuel m. k. Szathmár vármegye tisztii főügyésze. (P.H.)

5-ik tanú Szerdahelyi Pál ur, a tisztelt megye hasonló tisztii főügyésze meghiteltetvén, írásban előadott vallomása —

Az 1-sőre. Igenis jelen voltam a kérdett 1834-ik esztendei 9-dik deczemberi közgyűlésen.

A 2-ikra. Ezen a közgyűlésen az országgyűlési követek tudósításai következtében vitatás alá jövé az urbéri V-ik cikkelynek 2 §-a, minthogy ezen nemes vármegye november 10-én tartatott határozása szerint ezen tárgyban a felség által kiadott

resolúcióhoz kívánt ragaszkodni és az örökös megválthatásokat, mi az érdeklött urbéri V-ik cikkely 2-ik §-ban foglaltatik, eltöröltetni kívánta, báró Wesselényi Miklós ur ezen V-ik cikkely 2-ik §-a mellett nyilatkozatá ki magát; de hogy kinyilatkoztatását egyenkint minő argumentumokkal támogatta vagy minő kifejezésekkel élt legyen, azt mind szó szerint előszámolni nem tudom, emlékezem azonban bizonyosan a következőkre:

a.) Hogy ezen V-ik cikkely 2-ik §-ból s annak megmaradásából következette a jószágok nagyobb értékét s azt is állította, hogy ha ezen articulus a kegyelmes királyi resolúció szerint változódik, és az örökös megválthatások meg nem állapíttatnak, egyenesen el lesz zárva a birtoktalan nemesség is az urbáriális telkeknek és jószágoknak, jóllehet ezek még adó alatt nem voltak s jóllehet ezeken az ily nemesek laktanak is, a tulajdonos földes uraktól lehető megszerzhetésétől, úgy magyarázván ki magát a báró, hogy az országgyűlésen jelenlévő rendek táblája azt világosan e szerint érti. Továbbá állította ezen urbéri V-ik cikkely 2. §-ról, hogy ott mindenkor és minden esetre csak a tulajdonos földes urnak akarattól függne az örökös megválthatásokra egyezéseket adni vagy nem adni, az adózóknak pedig soha sem lenne kényszerítő hatalmak arra, hogy a földes urat az ily örökös megválthatásokra, egyezésekre kényszeríthessék.

b.) Azt is állította, hogy az ily örökös megválthatások nem is újságok; mert eddig is történtek és a kormány nem akadályoztatta, például hozván fel Kecskemét, N.-Kőrös s Nyiregyháza városait; ha pedig a királyi resolúció fogadtatna el, ugymond, annyit tenne, mint egyenesen kimondani, hogy többé egyik földes urnak sem leszen szabad józágaikban jobbágyainak az urbéri terhek alól örökös megválthatásokat engedni.

c.) Azt is állította, hogy a kormánynak egyenes intézete az, hogy az adózóknak sorsán s állapotján ne törvények által segétesen gyökeresen, hanem annak sorsa tovább is egyenesen csak a M. K. H. tanács kezeiben legyen, hogy úgy módja legyen a kormánynak mindenkor az előforduló egyes ese-

tekben is a földes urat csak rendelkezési által regulálni s hogy így az adózó mindenkor azon állapotba helyeztessék, hogy a maga sorsának következett könnyítését nem a földes urának, nem a törvénynek, hanem egyedül a kormánynak köszönhesse s így ez által a kormány az adózókat magához vonja, a nemességtől pedig elidegenítse.

A 3-ik s 4-ik pontokra: Valamint már feljebb is mondtam, én minden kifejezéseire s szavaira nem emlékezem s annál fogva egész meghatározással nem is állíthatom, hogy a 4-ik pontban kérdésbe tett kifejezéseket szóról szóra e szerint tette-e? — hanem hogy olyanforma kifejezésekkel és szavakkal csakugyan élt, annyi bizonyos, sőt némely szavaira is, hogy t. i. 9 millió embert s a kormány álöröczáját emlegette, tökéletesen emlékezem, csakhogy positive nem állíthatok, hogy a kérdésbe tett szavakat e szerént kötötte-e össze? mint az érdeklött pontban előadatik.

Az 5-ik pontra: Hogy beszédének befejezésére tekintetes Uray alispán ur felkelt s felségsértéssel feddette volna, azt nem mondhatom egész meghatározással, hanem arra emlékezem, hogy a kormány ellen tett kifejezéseire azt mondotta legyen tisztelt alispán ur, hogy a bárónak beszédje a kormány ellen bizodalmatlanságot árulna el, ilyen sértésre pedig a kormány érdemtelen, főképpen jelen esetben, midőn éppen a kormány kívánja constitúciónkat megtartani, mert azon felette nagy következesek, melyek az urbéri V-ik cikkely 2-ik §-ból erednének, épen a constitúció felbontását származtatnák és hogy ezen feleletre Uray alispán urnak is felelt legyen a báró, az igaz, s magyarázni kívánta az előbbi kifejezéseit, de ezen magyarázásra, minthogy láttam, hogy már különben is a báró principiumai nem fognak többséget nyerni s a megye által 10-ik november alatt adott országgyűlési instructió nem fog megváltozni, nem nagyon figyelmezttem, s annál fogva kifejezéseit előszámolni nem is tudom.

A 6-ra. Jelen lévén a kérdéses gyűlésen ezen nemes vármegyének egész tisztikara, mindnyájan tanuk lehetnek, valamint szinte a KK. és RR. közül is azokat, kiket

a jegyzőkönyvből név szerint megtudni lehet, mindazokat tanuknak nevezhetem.

Melyeknek is hit alatt letett vallomására írásban is kiadtam ezen bizonyágtevő kinyilatkoztatásomat. Költ Vetésben, 1835 januárius hónap 23. Szerdahelyi Pál m. k. nemes Szathmár vármegyének tiszti főügye-sze. (P.H.)

6-ik tanú Gutorföldi Matay Antal ur, a tisztelt megye első aljegyzője hit alatt tett írásbeli vallomása:

Az 1-sőre. A kérdésbe tett mult 1834 esztendei december 9. megkezdett megyei közgyűlésen jelen voltam.

2-or. Azon alkalmatossággal az országgyűlési követi tudósítások olvastatván fel s azoknak folytatában az urbéri V-ik cikkely 2-ik szakasza vétetvén köztanácskozás alá, ámbár a megyei Rendek tökéletes és teljes többséggel a mult évi november 10-ik közgyűlési határozások mellett kívántak volna megmaradni, ragaszkodván e tárgyban a felség által kegyes válaszában kifejtett elvekhez s annál fogva a törvénycikkely 2-ik szakaszában említésbe hozott örökös megválthatásnak eltörlése mellett nyilatkoztak volna közakarattal, báró Wesselényi Miklós ur a törvény azon szakaszának csorbátlan további megmaradását pártolta; hosszas és mondhatom nem egészen oratori rendbe szedett beszéde folytatában hogy minő okfókkal támogatta állítását s állításainak támogatásaiban jelesen minő kifejezésekkel élt légyen? rendről rendre s egyenkint a fentebb említett ok miatt is elszámolni nem tudom; arra mindazonáltal emlékezem, hogy ha azon V-ik törvénycikkely a királyi válasz értelmében változást szenvedne s az örökös megválthatás az alkotandó törvényekből kimaradna, állította, hogy azon esetben a birtok s birtokkal nem bíró nemesség is az urbéri telkeknek, ámbár azok még adózás alatt nem léteznek s mindenkor is rajta nemések laktanak, azon tulajdonosaitól lehető megvásárlástól, mint az országosan egybegyűlt fő RR. tábláján is állításaként vétett, egyenesen és egyáltalában jövedőre elesne, vitatta továbbá, hogy mondott cikkely 2-ik szakasza valamint mindenkor és minden esetre csak a tulajdonos földes-

urnak egyes akaratjától függesztené fel az örökös megválthatásban való meg vagy nem egyezését; ugy az adózók arra soha is földes uraikat semmi szín és tekintetben nem kötelezhetnék, de jelesen az örökös megválthatás által a fekvő javak értékének is tetemes mértékben való nagyobbodását érdekelte, azt is még megérintvén, hogy az efféle örökös megválthatások, mint Nyiregyházát felhozta, nem lennének ujságok, holott a királyi válasz elfogadása esetében a tulajdonosok örökre elzárattatnának jobbjágyoknak illetén örök elszabadíthatásoktól. A mennyire továbbá beszédjének irányára emlékezetem kihathat, azon állításra még tisztán emlékezem, hogy a kormány az adózó népen törvény által nem kíván segíteni, hanem azok sorsokat a M. K. H. tanács intézete alatt kívánja tovább is meghagyatni és a magokat előadható egyes esetekben a földesurakkal azután is rendelkezési folytatában szabad tetszés szerint bánni, azt óhajtván a kormány, hogy sorsának netalán közbejött könnyebbulését az adózó néppel nem a törvények jóltévő hatásának, hanem önpártfogásának tulajdoníthassa s az által az adózókat magának mintegy lekötölvén, a nemesség iránt idegenséget gerjesszen.

A 3-ik és 4-ik pontokban foglalt kérdés folytatában letett hitem alatt állíthatom, miképpen a 4-ik pontba igtatott szóbeli kifejezéseire, hogy azon renddel, mint ottan kiírva találhatnák, tette volna azokat, világosan és tisztán nem emlékezek, — emlegetett 9 millió embert, emlegetett álországát, emlegetett zsir kiszívást, de hogy beszédjének kötése épen változatlan rendben, ugy a mint kérdésben kitétetett, az lett volna? és betű szerént szavai lettek volna mindazok, a már fentebb említettem gyengélkedő és beteges állapotom akkoriban sem engedhetvén az annyira nyomós figyelmet, állítani nem merem.

Az 5-ik ponti kérdés folytatában, hogy tekintetes Uray alispán ur báró Wesselényi Miklós urat felségsértéssel feddette volna, egész bizonyossággal arra nem emlékezek s nem is állíthatom, hanem a kormányra nézve tett kifejezéseire beszédébe vágva, ugy jut eszembe, hogy mintegy olyanformán je-

lentette volna ki magát, miszerint a sértő kifejezésekre a kormány akkor, midőn épen nemzeti alkotmányunkat épségben megtartani kívánja, teljesen érdemtelen, holott az urbéri V-ik törvényczikk 2-ik szakaszának terhes következményeivel nemzeti alkotmányunk csaknem gyökerében rázkódtatná meg; erre azonban a báró hogy előbbi kifejezéseit mi módon magyarázgatta, látván, hogy a megyei közönséget a báró minden törekedései mellett is mult évi 10-ik novemberi közgyűlése határozásától nem mozdíthatja, de különben is a már több fertály órákra terjedt beszédjének feszültebb hallgatásába főkép gyengélkedő egészségemnél fogva bele unván s fáradván, mintegy semmi bizonyost nem állíthatok.

A 6-ik pontra nézve általam % ide mellékelt közgyűlési jelen voltak neveik jegyezve legtöbb világosságot nyujthat, az abban foglaltak mindnyájan kisebb-nagyobb mértékben a környülmények kívánatihoz képest alkalmas tanúságot tehetvén.

Mely írásba foglalt hit alatti előadásomat nevem aláírásával s élő pecséttemmel is bizonyítom. Nagy-Károlyban, januárius hónap 25-ik napján 1835-ik esztendőben, nemes Szathmár vármegyének rendszerént való első aljegyzője Matay Antal m. k. (P.H.)

7-ik tanu Schlachta Márton szathmári örkanonok és Booli apát ur lelkiismerete tisztaságára letett hite alatt a következő feleletét adja:

1-re. Igenis jelen voltam tekintetes nemes Szathmár vármegyének mult esztendei december hónap 9-ik napján tartatott közgyűlésén, mert akkoron is a szathmári káptalan szokása szerint ezen gyűlésre is engemet küldött ki.

A 2-ikra. Ezen gyűlésre megjelent báró Wesselényi Miklós ur nagy tüzzel akarván mult esztendei november hónap 10-ik napján a méltóságos főispán ur ő nagysága előlülése alatt tartatott közgyűlésnek az urbéri tárgynak, nevezetesen a nemes jószág örökös el nem adhatása iránt hozott határozását egészen megváltoztatni, de a mennyire a nemes vármegye már előre értesítve lett volna báró Wesselényi Miklós urnak ellenelveliről, a bárót majd másfél óráig tartott

rimánkodása után, hogy legalább egy-két szót mondhasson, nagy lárma között a tekintetes ord. v.-ispán Kende Zsigmond ur által kiszabott rend szerint, hogy t. i. a vármegye követeinek írásbeli jelentése olvastassék föl és ezután leszen szabad a bárónak szólani; csak azután jöhetett tehát a báró ur szóhoz.

A 3-ikra. Én ugyan negyedik ültem a báró urhoz, de a mennyiben igen nagy és sokáig tartott lárma volt, a nagy lárma közt sem a báró folyvást beszédjét nem tarthatta, sem pedig én beszédjének minden szavait világosan nem érthettem, de arról mégis emlékezem, hogy a kormányról mintegy megvetéssel és haraggal azt mondotta, hogy nem a törvény, hanem inkább önkény szerént szokott bánni.

A 4-ikre. Az alkalommal hallottam, hogy báró Wesselényi Miklós ur szinte nagy tüzzel egy beszédet tartván, ily következő szavakat mondott: „a kormány álorzaskodása alatt az urbéri tárgyakban azért is avatkozik, mintha a szegénységet pártolná; azonban 9 millió embernek üstökét tartja, hogy zsirját szivhassa, mert valóságos vérszopója,“ s több ily hasonló kifejezésekkel az alkalommal úgy élt, de különösen azokra már nem emlékezem.

Az 5-ikre. A midőn tekintetes másod alispán Uray Bálint ur báró Wesselényi urnak állításait s kifejezéseit kereken a tekintetes vármegye előtt tagadta volna, azt adván szóval elő, hogy ezen nemes vármegye ilyen kifejezésekhez nem szokott és a koronás jó fejedelemhez egész bizodalommal viseltetik, mert koronás fejedelmünk — mondván — nekünk mindenkor javunkat, s boldogságunkat akarja, akkoron is, midőn mi nem is értjük, arra báró Wesselényi Miklós ur azt felelte: v.-ispán ur azt nem érti vagy nem akarja érteni, mert akkoron máskép beszélne.

A 6-ikra. Azon közönséges gyűlésen jelenlévő tekintetes KK. és RR. Nagy-Károly, januárius 26-án 1835 Schlachta Márton mpr. szathmári örkanonok és Booli apátur.

8-ik tanu Mándy Imre ur, több tekintetes vármegyének táblabirája letett hite után hasonlóul vallja:

Az 1-őre. Jelen voltam a kérdett mult esztendő 9. decemberben N.-Károlyban tartott közgyűlésén ezen tekintetes nemes Szathmár vármegyének, a melyben méltóságos báró Wesselényi Miklós ur is megjelent, és a melyre egyik diaetai követ tekintetes Kölcsey Ferencz ur is haza érkezett s a mondott gyűlésben hasonlóképen megjelent.

A 2-ikra. A tisztelt báró ur eleitől fogva azon principiumban lévén, hogy az adózó lakosoknak urbariális concessiókat kell adni, s így a szabad adás-vevés jussát meg kellene engedni, hogy így valóságos tulajdonosi jussokkal bírván, az országhoz az által mintegy szorosabb kötelekkel hozzákapcsolatnának és a nemzetiséghez jobban hozzáegyenésednének, következőképpen az ország védelmét is mint tulajdonosi jussokkal és vagyonokkal bíró hazai lakosok szivesebben teljesítenék.

Ámbár ugyan szavaira s kifejezéseire világosan nem emlékezhetem, hanem azoknak valóságos értelmök ilyformán tér vissza elmémbe, hogy már a paraszt nép elméje a mai időkorban nagyon fel lévén világosodva s szemeik kinyilva, méltán tartani lehet azon paraszt nép kitörésétől és attól, hogy az 1514. év elő ne kerüljön; ugyanannak megelőzése tekintetéből szükség lenne erántok némely törvény s kedvezésekkel viseltetni. A mi pedig az én és tisztelt báró között történt vitatásokat azon közgyűlésben illeti, azt körülállásosan nagyobb világosítás kedvéért rövideden előterjesztem.

Miután a szóban forgó gyűlést megelőző napon a báró Wesselényi ő nagysága Károlyban megjelenni kívánó szándékának, ugy diaetai követ Kölcsey Ferencz ur haza érkezésének is hire közönségesen elterjedett volna, s hogy mindkettőjüknek szándékok lenne a tekintetes nemes vármegyén a dolgot oda kivinni, hogy a tekintetes vármegyének mult 10-ik novemberi közgyűlésben esett megfontolással és férfui serénységgel és szellemetlen minden ifui tüzes indulat nélkül készült és kijelentés végett az országos követeknek fel is küldetett utasítását a nemes vármegyével visszahuzassák, hogy azáltal a követ urak az ország gyűlése előtti compromissiótól megmenekedhessenek, tehát én is hajnalban felszerkenvén, hánytam vetettem nyug-

talankodó elmémet a felett, hogy ha a tekintetes nemes vármegye a 10-ik novemberi instructióját visszahuzandja, a követ urak becsületek kéméllése tekintetéből mely nagy kisebbség háramland azáltal nemcsak közönségesen az egész tekintetes nemes vármegye, hanem egyen-egyen mindnyájunkra is, kik ottan jelen voltunk. Tehát én két táblabíró tiszti társaimmal, tekintetes Kovács Sándor és Csabay Antal urakkal azon esetben arra határoztuk magunkat, hogy azon netalán elfordíthatatlan tetteken nyilvános ellenmondásunkat a tekintetes nemes vármegye jegyzőkönyvébe bététethessük. Továbbá arra a gondolatra is jöttem, ismervén a tisztelt báró urnak szónoki ékes tehetségét, hatós reábeszélésbeli erejét s széles tudományát s ritka talentumát, hogy ha a szabad beszélhetés kinyílt mezejére eljuthat, azokat a mesterségesen összefűzött okoskodásokat és logikai közbevezető s több óraperczenetekre kinyuló szónoki fogásokat minden előre hozzákészülés nélkül egyszerre közészerű elemémnek felfogni, annyival kevésbé reá pontonként visszafelelni nem lehetek képes, mire nézve feltettem magamban, hogy ha polgári alkotmányt tárgyzható anyagokra intézendő beszédjének tárgyzatját, *) tehát egy constitutiót tárgyzó beszéddel eleibe törekszem kerülni és azáltal előfordulható ellenvetéseit megczáfolhatni reméltem. Ezeknek következésében alig mintegy három óranyi köz alatt elhatározásom után az ide ./. mellékelt beszédet készítettem, melyet a tisztelt báró urnak és többeknek is beszédjeik után reám is kerülvén a beszédbéli szabadság, előre kikérvén a tisztelt közönség béketűrő kegyes engedelmét s figyelmét, a tisztelt báró urnak pedig szónoki jeles fontossággal készült, noha a sophismáktól nem minden tekintetben ment beszédjére írásban felelni kívánó szándékomat kinyilatkoztattam volna: a tisztelt báró ur a sophisma szó kedvetlen érzéseket gerjesztő hangzását szóval értésemre adván, én a szólás tehetsége reám kerülvén, beburkolt sophismájának kimezítelenítését megigérttem vala, annakutána a kezemben levő irás olvasására némelyektől sürgettetem, némelyektől

*) Az eredeti is ily czifra és értelmetlen.

pedig gátoltattam a huzamosan félbeszakadatlan lármák és zsbongások közt, melynek olvasását egy levelen túl nem folytathatván, félbeszakasztottam és a báró ur sophismái kifejtetéséhez ilyenformán kezdtem: t. i. azt állítá tehát Nagyságod, hogy mely nagy just nyereqd a magyar birtokos nemes, ha jószágát az ujonnan hozandó törvények által örökre visszaválthatatlanul mindenkinek eladhatja, ekkor teljesítődik I-ae Tit. 9.: „Quia quilibet de rebus suis libere disponendi habebit facultatem,“ melyre én azt feleltem, hogy e végre semmi új törvényhozásra nincs szükség; magyar birtokos eddig is szabadon adhatta el a maga jószágát; ha tehát mégis törvény hozódik, bizonyosan azért fog hozódni, hogy annak kötelező erejénél fogva kéntelen legyen a magyar birtokos a maga jószágát még pedig örökre visszaválthatatlanul eladni. Midőn tehát Nagyságod a jószágnak örökös és visszaválthatatlanul elidegenítését erősíti és azt jusnyérésnek állítja lenni, innen pattan ki a sophisma, hogy a jus, sőt jószág örökös elvesztése Nagyságod által nagy jus nyérésnek kereszteltetik. A mi pedig az igen drága áron eladását illeti a fekvő jószágoknak: azon állítása sem állhat meg Nagyságodnak, mert az adásban-vevésben nem az eladó szabályozza, hanem a vevő az eladandó jószág árát; mert hiában igyekezik az eladó nagy áron eladni jószágát, ha a vevő nem ad annyit érte, mint az eladó szeretné, hogy adjék. Melyre a tisztelt báró ur észrevételem szerint csak annyit felelt, hogy azon adás-vevés tárgyában hozandó törvény nem fog kényszerítő lenni, úgy tehát azon törvény szükségfelett való nem fog lenni.

A 3-ra és 4-ikre. Azon pontokban kitett szavakat, ha a kitétel szerint mondotta-é, arra világosan nem emlékezek mind azért, mert már kelletlenül huzamosabban és untatólag nyujtott beszédjével unalomra bádgyasztotta figyelmezőmet s másokét elzsibbasztotta, mind azért, hogy e jelen körülményekről még ekkor eszmélhetni sem tudhatván, nem tettem fel magamban nagy tüzzel folytatott beszédjének fonalaira elég figyelmet fordítani; annyi bizonyos, hogy kormány szavakat emlegetett és 9 millió

embertársunk szerencsétlen állapotját; de hogy a fenséges uralkodó házat ily igen borzasztó káromlásokkal illette volna, azt meghitelt lelkem esmérete szerint, hogy az azt követhető méltó törvényes büntetés alapjúl szolgálhassék vallomásom, nem állíthatom. Arra is emlékezem --

Az 5-ikre, de távolabb esvén tőlem a feddő, nem tudhatom bizonyosan, ha tekintetes Uray Bálint v.-ispány ur-é vagy más által feddetett meg, a feltüzesedett indulat által szerzett zsbongásban a történetek kitalasztalására elég világosan el nem juthatván.

A 6-ra. Azon feljelentő, ki a károlyi zavaros gyűlésben is a különös eseteket figyelmetesen elméjébe fogni s azokat oly körülállásosan előterjeszteni tudta és képes volt, bizonyosan alkalmasabb tanúkat fog nálam kevésbé figyelmezőnél kinevezni tudni. Ezekben határozódnak az igaz hittel előadott tudományomról való vallomásaim, mely költ Nagy-Károlyban, január hónap 26. 1835. esztendőben, Mándy Imre m. p. tekintetes nemes Szathmár vármegyének törvényes táblabírája. (P.H.)

9-ik tanú Berzenczei Kovács László ur, több tekintetes vármegyék táblabírája letett hite után hasonlóul vallja:

Az 1-ső kérdésre. Jelen voltam.

A 2-ik „ Nem emlékezem, mivel a láрма nagy volt; arra is a báró adott okot, mivel a felolvasandó irományt nem akarta hagyni felolvasni, míg ő magát ki nem beszéli, kemény kifejezés nélkül a báró (oh fájdalom) nem tud beszélni pedig.

A 3-ik és 4-ik kérdésben kitett kemény sértő szavakat maga a méltóságos báró sem tagadja, mert az úgy volt mondva, kivéven azon szót „ocsmány“, ezt a szót nem emlékezem, hogy hallottam volna.

Az 5-ik. Akkor a méltóságos báró beszédje igen olyforma volt, mint azelőtt emlékezem, hogy végső beszédjét így zárta be: „Ha tehát tekintetes RR. az V-ik punctumot bevettük volna, akkor leestett volna a kormány álorczája, és akkor láttuk volna meg azon fekete ereket, miként hiztak meg a nemzet zsirján!“ Ilyformán volt, talán

szebb rendben, de a kifejezés erős volt és ehhez épen hasonló.

A 6-ikra. Tekintetes Kölcsey Ferencz ur mellette ült balfelől, hallgatta jól, mit beszélt, tekintetes Luby Károly táblabíró, tekintetes Csabay Antal táblabíró, tekintetes Mándy Imre táblabíró, tekintetes Tolnay Imre táblabíró és Szüke Károly szolgabíró, tekintetes Luby és Csabay urak az én baloldalamon ültek, én pedig tekintetes Kölcsey urral szemben.

Hogy ezek így lettek legyen, megismerem, letett hittel erősítvén. Költ Homokon, februárius 3-án 1835 esztendőben Berzenczey Kovács László m.pr. táblabíró. (P.H.)

10-ik tanu Domahidy Gedeon ur, tekintetes Szathmár vármegye második aljegyzője, letett hite után hasonlóul vallja:

Az 1-re. A nevezett Szathmár vármegye közgyűlésén jelen voltam.

A 2-ra. Mivel én hivatalbéli kötelességem szerint, midőn a közgyűlések már folyamatba indulnak, a jelenlévő személyeket illő renddel kiszemlélni s feljegyezni tartozom s ekkor is tartoztam, ezen a terem minden szegletében tett szemlélésem s jegyzésem épen a nevezett báró ur beszédje idejében, t. i. se nem épen a gyűlés nyíltával, se nem eloszlásakor történvén, annyit elfogott figyelmemből, hogy a báró ur beszédjét nem mondom hogy nem hallottam (mert azt csak süketnek nem lehet hallani), hanem kétfelé oszlott figyelmem róla teljes felfogást magának nem tulajdoníthat s következésképpen a nemzeti fenntartásunkat fenyegető veszélyeket érdeklő kifejezéseit hitem szerint ennyi időre emlékezetem meg nem nevezheti.

A 3-ra és 4-ikre. A mit a hangos szavakból (minthogy ugyanazonságot nem állíthatok) megoszlott figyelmem kihuzhatott, abból áll: a kormányt nem ragasztotta öszve így „uralkodó kormány“, a mint 3-ik pontban tétetik, hanem csak mint a negyedik kérdésben vagyon; a „kormány“ s ezen 4-ik ponti szavakból s azoknak tartalmából annyit tudok és értettem ki; de hogy épen azon

szókkal, mint leirom, mondotta volna a báró is, nem állítom, hanem csak az én felfogásom s szavaiból vett értelmem e volt: „a kormány álorzát visel képén s arra várakozik, hogy a kezében lévő 9 millió ember által veszélyben forogható oligárchiákat azok körmei közül ő szabadítsa ki;“ de, az ocsmány képről s hogy 9 millió ember zsirját huzná s őket ellenünk ingerelné s több elhuzott szavakról hitem szerint nem emlékezem.

Az 5-ikre. Hogy felségsértésért fedte volna másod alispány Uray Bálint ur a nevezett bárót, arra egyáltalában nem emlékezem, sőt felségsértés szó, hogy csak elő is fordult volna, nem tudom. Ezen kérdésre annyit tudok, hogy másod alispány ur a bárónak 4-ik ponti előadott szavaira székéből felállván, annyit mondott: „ezt tagadom,“ melyre a báró ur elmondott szavait ugyanazon értelmű szavakkal ismételve mondotta el s ugyanazért fogta fel abból a 4-ik kérdésre irt feleletemben álló értelmeket kétfelé oszlott figyelmem is.

A 6-ikra. A mások figyelmét s abból származható értelmüket vagy emlékezhetőségüket külsőképpen látni vagy megismerni aligha lehet; következőleg ki mint fogta fel a kérdett beszédet s szó szerint miként s miképp nem emlékezik arra? nem tudhatom. Hallani ugyan a beszédet még talán az utczán is lehetett, de leginkább gondolom, hogy megértették s világosabban is tudhatják a nevezett báró ur beszédjét azok, kik annak tartalmát vagy közbe is vágva vagy utána szólva ostromolták, u. m. másod alispány Uray Bálint ur, Kovács Sándor táblabíró és Gabányi Sándor alszolgabíró urak. Költ Domahidán, 30. januáriusban 1835. esztendőben. Domahidy Gedeon m. k. nemes Szathmár vármegyének második aljegyzője. (P.H.)

(Folytatása következik.)